

מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי, צה"ל

עיונים בביטחון לאומי

על יצירת מענה רלוונטי לאיום:
בין מענה טכני למענה הסתגלותי.

גרשון הכהן

אלוף גרשון הכהן הוא מפקד המכללות הצבאיות ומפקד המכללה לביטחון לאומי מאז מרץ 2006. בנוסף, הוא משמש כמפקד הגיס הצפוני. בעל תואר ראשון ושני בפילוסופיה ובספרות השוואתית מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

מרכז המחקר, המכללה לביטחון לאומי, צה"ל

מרכז המחקר
המכללה לביטחון לאומי, צה"ל

עיונים בביטחון לאומי, מס' 12

על יצירת מענה רלבנטי לאיום: בין מענה טכני למענה הסתגלותי

אלוף גרשון הכהן

החוברת מבוססת על הרצאת האלוף ביום עיון של המכון למחקרי ביטחון לאומי

(INSS) בנושא "האיום והמענה", שהתקיים באוניברסיטת תל אביב ב-24

בינואר 2010

כסלו התשע"א, נובמבר 2010

תוכן העניינים

5	מבוא
7	הפתרון ההוליסטי-הסתגלותי בתחום הצבאי
10	המענה
15	הכוחות הנדרשים לצורך מתן המענה
17	הקשר שבין המענה והלגיטימציה הפנימית והבינלאומית
23	מקורות

לוחות

5	החלוקה לסוגי בעיות על פי חפץ ולינסקי
---	--------------------------------------

על יצירת מענה רלבנטי לאיום: בין מענה טכני למענה הסתגלותי אלוף גרשון הכהן¹

מבוא

בחרתי לכתוב על המענה ברמה האסטרטגית, אולי האופרטיבית, אך לא במענה ברמה הטכנית והטקטית (גם ברמה הטקטית יש כמובן הרבה מה לעשות, ותמיד נשאלת השאלה היכן נדרשת תשומת הלב המרכזית). בעניין הזה בחרתי לפתוח בהמשגה של חפץ ולינסקי (2007), המבחינה בין שלושה סוגים של בעיות: בעיה טכנית, בעיה חצי טכנית ובעיה הסתגלותית (ראה לוח מס' 1).

לוח מס' 1: החלוקה לסוגי בעיות על פי חפץ ולינסקי (2007)

זיהוי הבעיה כאתגר הוליסטי הסתגלותי	זיהוי הבעיה כחצי טכנית	זיהוי הבעיה כטכנית	
?	+	+	הבעיה מוכרת
?	-	+	הפתרון מוכר

¹ אלוף גרשון הכהן הוא מפקד המכללות הצבאיות ומפקד המכללה לביטחון לאומי מאז מרץ 2006. בנוסף, הוא משמש כמפקד הגיס הצפוני. בעל תואר ראשון ושני בפילוסופיה ובספרות השוואתית מהאוניברסיטה העברית בירושלים.

לדוגמה, כשמכונית לא מניעה – הבעיה מוכרת, כמו גם הפתרון, ושניהם מוכרים כעניין טכני.

ישנם מצבים מורכבים יותר, אותם נכנה "בעיות חצי טכניות", למשל, כאשר מעבורת חלל קורסת. הבעיה כמובן מוכרת כי המעבורת נפלה וקרסה. הפתרון לעיתים מוכר ולעיתים אינו מוכר, אך יודעים שבסופו של תהליך חקירה טכנולוגי מקצועי, ניתן יהיה להגיע להצעת פתרון.

המצב המעניין מצוי בעמודה השלישית של לוח מס' 1 – אלה בעיות שחפץ ולינסקי קוראים להן "הסתגלותיות", ואני קורא להן הוליסטיות. שם לעיתים מתחיל הקושי בעצם הזיהוי של המצב כבעייתי, כלומר, הבעיה עצמה לעיתים אינה מוכרת, בשונה מבעיית הרכב שאינו מניע, שבה המצב לגמרי מוכר. אדם יכול להימצא במצב שבו טרם נהיה מודע לכך שהוא נתון בבעיה, ואז לעיתים, גם הפתרון רחוק מלהיות טכני.

כדי להפוך שימוש בהמשגה זו למובן לכל אדם, נעיין בדוגמה: בחתונה קיבל חתן את העצה להקפיד ולקיים שלושה כללים על מנת לחיות חיי נישואים מאושרים: פעם בשבוע ביום שישי להביא פרחים, פעם בשבוע ללכת עם בת הזוג לבית קפה או למסעדה, ופעם בחודש ללכת לקונצרט או לתיאטרון. אם הגיע לרגע בו חיי נישואיו קרסו, אפשר שייגש לברור טכני של המצב – יערוך שחזור לאחור. נתאר את הגבר הזה אומר לאשתו במצב זה: "ראי, לפי חשבוני, חסר לנו 30 מופעי בתי קפה ו-4 קונצרטים. בואי נשלים את הפער. אולי נדחוס את כל זה כבר השבוע, והכול יבוא על מקומו בשלום". אלא שלעיתים במצב הזה, הסיפור יצא מגבולות השליטה של טיפול טכני.

אני טוען, שבמקרים רבים אנו מתנהלים באופן טכני במאמץ להתאים לכל בעיה תוכנית עבודה לטיפול בה. כך למשל בסוגיית הטיפול בערביי ישראל: אנשים מעשיים האמונים על תכנון וגיבוש תוכנית עבודה מזהים קיפוח. הם מנתחים ממדי תפקוד המכילים קיפוח. זה יכול להיות בתחום הקרקעות, בתחום התעסוקה, בתחום החינוך ובתחומים אחרים. מוציאים לפועל תוכנית עבודה, ומאותו רגע מועברת הבעיה לטיפולם של טכנאים ופקידים נאמנים, שיממשו את תוכנית העבודה. רק לעיתים רחוקות ייגשו לפתרון הסוגיה בהיבט ההוליסטי – ההסתגלותי. הנטייה להעדיף, על פי רוב, את הגישה הליניארית – האנליטית והטכנית, כרוכה במקרים רבים במאמץ לממש רדוקציה של מצב הוליסטי הסתגלותי אל רשימת מטלות שניהולם מאפשר

תהליך ניהולי טכני ואינסטרומנטאלי. כך קורה פעמים רבות גם בניחות של המענה האופרטיבי הצבאי בטחוני.

הפתרון ההוליסטי-הסתגלותי בתחום הצבאי

בסופו של תהליך תכנון, אנשי מעשה וחילים כמוני צריכים לדעת להגיש תוכנית, באמצעותה ניגש לארגן ולבנות כוח. בודאי הכרחי לדעת כיצד להפעיל את הכוח, והפעלת הכוח מושתתת תמיד על רעיון פעולה בעל צורה ביצועית שרכיביו טכניים במהותם. אבל, בחרתי לדבר כרגע על השאלות המקדימות את עולם המעשה, והן בעיני לא פעם הדבר המעשי ביותר שנדרש לקיים, כתנאי להוויית המעשה.

התנ"ך בספר שופטים, בתיאור מלחמת ברק בן אבינועם נגד סיסרא, מספק לנו דוגמת מופת (שופטים, פרק ד' ה'). בהתייצבות למלחמה מול סיסרא מזהה ברק בן אבינועם פער מבצעי: לסיסרא תשע מאות רכב ברזל. לטיפול בבעיה בממד הטכני ישנה צורה מוכרת: מתוך הגדרת הפער המבצעי יגדירו ב"אגף התכנון" (אג"ת) יעד להצטיידות, יתכננו גאנט לרכש, להצטיידות ולאיומונים, ויעמידו את הכוח מוכן להתנגשות סימטרית: כוח צבאי עם רכב ברזל מול כוח צבאי עם רכב ברזל.

לדבורה הנביאה **פתרון הסתגלותי**: היא עוקפת לחלוטין את הצורך ברכש ובהצטיידות של רכב ברזל. היא מורה לברק לעלות עם כוחותיו להר תבור, לשם רכב הברזל של סיסרא אינו מגיע, וממתינה לעיתוי הנכון, עם רדת הגשם. אז, היא מצווה על ברק לרדת מן ההר לקרב. בתנאי הבוץ, רכב הברזל של סיסרא מפסיק להיות רלוונטי.

נשיא מצרים אנואר סאדאת ורעיון המתקפה בסיני במלחמת יום כיפור ממשיכים את מסורת ההסתגלות. הייתה לסאדאת מטרה והוא הגדיר אותה: *להשיב את סיני וגם את הכבוד המצרי*. הוא זיהה פערים ביכולת הצבא המצרי להתמודד עם העליונות האווירית הישראלית ועליונות השריון הישראלי. הדבר החשוב ביותר שקרה היה שהבין את מגבלות צבאו. הוא הפנים אותן לעומק, אך לא קפץ בחופזה אל תוכנית העבודה, שבסופה יעמידו לצבא המצרי כושר התמודדות סימטרי מול העליונות האווירית הישראלית וכושר השריון הישראלי. הוא פשוט עקף את הבעיה. הוא הגדיר

רעיון מלחמה אחד ורעיון אסטרטגי אחד. הוא פעל בממד ההוליסטי ההסתגלותי (על פי הסכימה של חפץ ולינסקי (2007), ובעניין זה, יצר תפנית מהותית בעולם המלחמה.

הספר של רון טירה (2008) בעניין השינוי בתופעת המלחמה, מבהיר עד כמה השינוי שעשה סאדאט עמוק: הוא שינה את סיפור המלחמה מרעיון מוגדר, המוכוון על פי לוגיקה מערבית של תכנון מן הסוף אל ההתחלה, והחזיר אותו לרעיון המוכוון על פי לוגיקה ערבית, שבה אין ממשות להגדרתו המפורטת של מצב הסיום המבוקש. במקום מטרת מלחמה בעלת צורה מוגדרת מראש, המטרה שלו אופיינה בשאיפה להניע תהליך, לקראת יצירתו של חיכוך שבאמצעותו משהו יתהווה, ואחר כך נראה... זהו רעיון המתמקד בפעולות ליצירת חיכוך, בתקווה שהחיכוך כבר יביא להתהוותו של שינוי, ועימו תיווצר הזדמנות שבה יקרה משהו, סוג של שינוי שניתן יהיה לניצול נכון לקידום האינטרסים הערבים. זהו אפוא רעיון מלחמה, שכל תכליתו מוכוונת לייצורו של חיכוך אפקטיבי. לכן, הוא לא חייב להשיג תחילה עליונות אווירית תואמת אל מול העליונות האווירית הישראלית. בתוכנית הזו המיועדת לכבוש קטע ממזרח לתעלה, כל מה שנדרש זה מטריית ההגנה האווירית שאותה הוא בונה ממערב התעלה, וכן, מערך חיל הרגלים (החיי"ר) והנשק האנטי טנקי (נ"ט), שנועד לעמוד בפני התקפות השריון הישראליות אל קדמת התעלה. בכך, הוא הכיר את מגבלותיו, הפנים אותן ועקף אותן.

חיזבאללה והסורים חושבים ופועלים באופן דומה. לא רק הם. בניסיון לדבר על זיהוי בעיה ועל מתן מענה לבעיה ברמה האופרטיבית, אופן החשיבה מהסוג ההסתגלותי הזה מגיע למקומות מעניינים ביותר.

אביא עוד דוגמה מתוך פירושו לתורה של יהודי חכם, "אור החיים הקדוש", רבי חיים בן עטר – יהודי מרוקאי שעלה לארץ במאה ה-18. לסיפור יעקב, המחלק את אנשיו לשני מחנות טרם פגישתו עם עשיו אחיו, הוא מעניק נקודת מבט בעלת חשיבה אסטרטגית. את הפסוק: "... ויחץ את העם אשר אתו ואת הצאן ואת הבקר והגמלים לשני מחנות ויאמר: אם יבוא עשו אל המחנה האחת והכהו והיה המחנה הנשאר לפליטה" (בראשית, ל"ב, 8-9) רגילים לפרש כפשוטו – יעקב חילק אנשיו לשני מחנות, על מנת "לא להניח את כל הביצים בסל אחד". "אור החיים" מציע לנו תיאור להגיון האופרטיבי המוביל כאן אל רעיון חלוקת המחנה לשני מחנות. יעקב התלבט בדילמה: עשיו צועד לקראתו ועימו 400 איש. אין ביכולתו של יעקב לקבוע, האם פניו של עשיו

לשלום או למלחמה. אם הוא לא מתכוון למלחמה, הוא יכול למצוא עצמו טרף קל אל מול מוכנותו הלוחמנית של עשיו. אם מצד שני, יעקב יתכוון למלחמה ויעמוד אל מול עשיו, חמוש ומצויד כמחנה מוכן לקרב, יבוא עשיו ויגיד לו: "ככה אתה מקבל את פני אחיך אחרי שנים של ניתוק?" עצם העמידה החמושה עלולה לגרור הסלמה בלתי רצויה. לכן, הוא מחלק את המחנה לשניים. המחנה הקדמי בעל חזות אנושית תמימה, מאירת פנים ובלתי חמושה. המחנה השני מאחור, מצויד ומוכן לקרב. כך עוצב סוג של מענה, שהוא מענה לדילמה. לא מענה לבעיית היתרון הטכני של עשיו, ההולך לקראתו וארבע מאות איש עימו, אלא לשאלת עצם נקודת הפתיחה של הפגישה, בעצם עיצוב רגע המפגש. זהו מענה לדילמה הסתגלותית, המחייבת לבחור באחת משתי אפשרויות ("או או"), ויעקב לעומת זאת, מבקש להצליח להיות בעת ובעונה אחת, גם ערוך לקרב וגם ערוך לשלום. בימינו היינו קוראים לזה פתרון היברידי. ההיברידיות נטועה כאן בלב ההיגיון המערכתית.

זה מה שהיה חסר לצבאות ערב במלחמות 1948-1967 – יצירתיות הסתגלותית. כך מסביר רון טירה (2008) את ניצחון צה"ל במלחמת ששת הימים: הטעות הגדולה של הערבים, גם ב-1948 וגם ב-1967 נעוצה בכך, שבאו למלחמה כצבא הבנוי ומופעל על פי אמות מידה ודוקטרינה של צבאות המערב, המופעלים באורח תעשייתי. קטע נפלא בסרט על לורנס איש ערב, מציג פגישה בין פייסל ולורנס, כאשר לורנס מסביר לפייסל, שאם יבקש תותחים ויעשה את מה שמציע לו היועץ, הקולונל הבריטי, אזי במקסימום, יצליח להיות צבא מערבי בנוי כהלכה, אבל בינוני. לורנס לעומת זאת, מצביע על כך שאנשיו של פייסל מצטיינים בניידות המדבר ברכיבת הגמל ובחרב. לפיכך הוא מציע לו: "לך על תחום הצטיינותך".

הערבים עד 1967 הצטיידו, לא רק בנשק אלא גם בתפיסות פעולה הזרות לתרבותם. במפגש הקרב, כשהגיעו למפגש אל מול ישראלים המיומנים היטב בטכנולוגיה ויודעים להפעיל את מכוונות המלחמה התעשייתיות טוב מהם, בסימטריה הזאת הייתה ידם על התחתונה. זה גם ההבדל הגדול בין המופע של הסורים ב-1973 לבין המופע של המצרים. כמובן, המאפיין של הלחימה בעמק הבכא הוא גבורה גדולה של לוחמינו, אבל מה שקבע את גורל הקרב שם זה עליונות טכנו-טקטית מוחצת של הלוחמים הטנקיסטים הישראלים שעמדו ברמפות, נלחמו והצליחו להשיג עליונות ביחסי כוחות

של אחד לעשר. הסורים באו אפוא שוב בצורת פעולה ממוכנת, סובייטית, ברעיון פעולה שלא הותאם לתרבותם ולסגולותיהם. המצרים לעומתם, הפעילו צורת פעולה שהתאימה למגבלות היסוד המנטאליות של הצבא שלהם, עצם יכולתם להפנים הכרה זו העניקה להם יתרון משמעותי.

מלחמת ששת הימים, לטענת רון טירה (2008), הייתה ניצחון שעיקרו הושג בממד הטקטי, וההישג בממד הזה סידר גם את הממדים האחרים במידה כזו או אחרת. יתכן וגם הבעיות שנבעו לאחר המלחמה קשורות באי היכולת לממש הכרעה טקטית ולהופכה להכרעה אסטרטגית בכלל הממדים.

מלחמות יכולות כמובן להיות מוכרעות גם בממדים אסטרטגיים. במלחמת העולם השנייה לדוגמה, הושגה הכרעה משמעותית בממד הנובע ממבחן המשאבים הלאומיים. הגנרל הגרמני, ארווין רומל, כתב את זה באופן מפורש ביומנים שלו כשימש מפקד קבוצת הארמיות B לקראת הנחיתה בנורמנדי. הוא הבין היטב כי מאותו רגע בו יהיה לבנות הברית ראש גשר בחוף היבשת, זו רק שאלה של זמן עד שהם יגיעו לברלין. רומל הבין כי במבחן יכולת המשאבים של בנות הברית ובראשן ארצות הברית, אין לגרמניה סיכוי.

המענה

כשאנחנו מדברים על המענה ועל קשיים במתן המענה, אנו מדברים על היכולת להעמיד איזושהי נקודת שיווי משקל המתכללת את כלל ממדי הפעולה. חשוב לציין: יש לנו תפיסה שמקורותיה בסביבה התרבותית שבה גדלנו, שהיא "תפיסת פס היצור". בתפיסה זו מתקיימת הבחנת יסוד בין מה שעושה ההנהלה הבכירה, הצריכה להחליט בשאלות מה ומה לייצר על מנת להצליח למכור ולהרוויח, לבין השאלה איך לייצר, כיצד לנהל ולתפעל את היצור, וזו שאלה למנהלי היצור והתפעול. השאלה הראשונה היא בתחום מדעי האדם, והיא שאלה מורכבת שאין לה תחשיב הנדסי. השאלה השנייה היא שאלה בתחום התפעול ההנדסי, ומתכננים אותה ומנהלים אותה על פי תחשיב הנדסי כמותי. ממנהל התפעול, ומטה אל מהנדסי היצור והפועלים ברצפת

היצור, המערכת היא הנדסית וליניארית. במובן הזה, אם הפועלים מגיעים בזמן, אם המהנדסים מייצרים תכנון נכון, חומרי הגלם נכנסים למכונות ובקרת הייצור נכונה, אז מנהל המפעל עומד במה שדרשה ממנו ההנהלה. נניח שדרשו ממנו יצור 100 מכוניות לשנה, ואכן, המכוניות עומדות מושלמות בתאריך הנדרש, לפי כל תו תקן, אבל לא הצליחו למכור. מה יגיד מנהל המפעל? "אני את שלי עשיתי, הפועלים שלי הגיעו בזמן, המהנדסים תכננו נכון, אני הצלחתי". את הכישלון או את ההצלחה יעבירו למישור האחר, אל שוק הקונים שמשום מה שינה טעמו, אל העולם המורכב של מדעי האדם.

השאלה הגדולה היא החיבור בין המרחב ההנדסי-טכני של השאלות הנתונות לתכנון הנדסי, אל המרחבים האחרים. יש לנו איזושהי אמונה בסיסית שאומרת, שאם הצלחתי לעשות את המחויבות שלי, בנגזרת המשימתית שלי, ועמדתי במה שהוטל עליי – אזי, את חובתי מילאתי. רבים אחרים יעשו גם הם כל אחד את המוטל עליו, וההצלחה הכוללת תתממש. זו תפיסה שהיא במידה רבה פרוטסטנטית וגם יהודית מודרנית. מונחת כאן איזושהי תפיסה מטפיזית שאומרת, שאם אני פה משתדל במעשיי ב- 100% במקום הנתון לאחריותי, זה כבר ישפיע את השפעתו הכוללת, גם במרחבי ההתרחשות שאינם בשליטתי. אם יש לי בעיה במכירות, אזי אשתדל ואתאמץ עוד עד שהפועלים יהיו חרוצים יותר, והמכונות יעבדו מהר יותר. זה הרי מה שנתון לשליטה בידיים שלנו. בכך, אנחנו מנסים לגבש מענה במקום שיש ביכולתנו להשפיע עליו מיידית ובאופן הנתון לשליטתנו.

מכאן אני רוצה לקפוץ אל הסיפור הסורי ואל השאלה, איך מייצרים אפקטיביות לפעולה צבאית. הלוחמים יגיעו בזמן למלחמה, החיילים יהיו מצוינים והנשק שלהם מוכן. האם זה מוליך לידי כך שיעשו את הדבר הנכון? לשאלה הזו אין כללים של מתודה מתמטית והיא לא הנדסית. גם ועדות אגרנט (1975) ווינוגרד (2008), משאירות אותנו עם ההבנה שהנושא צריך עיון.

לומר שאיכות המגננה שלנו במלחמת יום כיפור בתעלה נבעה מאנשים שלא ידעו תורת לחימה, זו עוד דוגמה של סיפור הבוחן התרחשות צבאית בממדים המכאניים, כמו ללכת אל המנוע שלא הניע, לחפש את הקרבורטור שלא תיפקד בהזנת הדלק, לזהות את הרכיב הדורש החלפה. הכול חייב לעבוד "כמו שצריך". קשה לי להאמין שהבעיה

נתונה למיצוי תחת הכותרת: "לו רק ידעו את תורת הלחימה (התו"ל)". זה פשטני מידי בעיני. היה שם סיפור אחר. לכן, אני חוזר לשאלה: כיצד נראה בשנים האחרונות רעיון המלחמה בהתהוות המחשבה הצבאית הסורית?

ראשית, יש להם מקור השראה: אנואר סאדאת ב-1973. ההישג – 5 ק"מ ממזרח לתעלה – הושג, וההמשך שהתהווה כמגמה בא לידי ביטוי בתהליך מדיני, עד נסיגה ישראלית מלאה. מבחינה זו, יכול להיות לסורים רעיון מלחמה דומה: פגיעה בעורף האזרחי הישראלי על ידי טילים, לתכלית של יצירת מגמת הסדר מדיני עד לנסיגה ישראלית מלאה. כדי להשיג את הדבר הזה מתפתחת בסוריה טרנספורמציה מחשבתית ומבנית. הצבא הסורי, כפי שהיה מוכר עד שנת 2000, התחיל להשתנות. הכוח העיקרי שלו – כוח ההכרעה שלו – היה עד אז צבא היבשה, והכוח השני המשלים והתומך היה מערכת ההגנה האווירית וטילי הקרקע-קרקע (הטק"ק). בשנים האחרונות המבנה הזה עובר שינוי: הכוח המשני התומך הופך בהדרגה לכוח הכרעה, כפי שאצל החיזבאללה ב-2006 היו הרקטות כוח ההכרעה ומאמץ עיקרי. זו טרנספורמציה שמשנה את הפונקציות של הרכיבים במערכת הסורית. הפונקציות ממשיכות להתקיים, כל אחת כפי שהיא הייתה קיימת, אבל משחקות הגיון אחר, בדומיננטיות אחרת.

בצורתה האופרטיבית מגמת השינוי יכולה להתבטא ברעיון הפעולה הבא: הצבא הסורי בכוחותיו היבשתיים ערוך למגננה במערכי המגננה המסורתיים. צורת הפריסה שלו היא מגננתית מובהקת. צה"ל ערוך למולם, אף הוא במגננה, כי הדבר הראשון שצה"ל עושה כסוג של ברירת מחדל עם עליית הכוננות זה הכרזת "מצודה" – צה"ל נפרס במערכי ההגנה, הסורים או הלבנונים בפעולת כוחות חיזבאללה משגרים רקטות לעומק ישראל, צה"ל עם כח אווירי תוקף בתגובה. במצב זה, אף אחד מן הצדדים לא חדר את הגבול. במצב זה יש לברר, מי במגננה ומי במתקפה? על פי התפיסות המושגיות הקלאסיות המגדירות את המגננה או המתקפה, באמצעות הקריטריון היבשתי הבוחן מי מהיריבים חצה גבול וחדר אל תחום היריב היבשתי, אף צד לא מצוי במתקפה. אבל, במצב הראשוני שלפנינו ניחתות מהלומות אש הדדיות, אם אף אחד לא חודר לתחום היריב, הגבול במצב זה אינו משחק יותר בתפקיד מגדיר. אז מה המצב כאן?

לפנינו תחבולה נוספת שטרם השכלנו להפנימה. עצם העניין נעוץ בכך שמדובר לא רק על סדר הכוחות של האויב ופריסתו בתמונת מצב מודיעין, אלא מדובר על הגיון הפעולה הכולל: באמצעות הגירוי של ירי הרקטות ובהתבססות על מערך הגנתי ערוך בקרקע אל מול מתקפה צה"לית ביבשה, ציפו בחיזבאללה לגרור את צה"ל לפעול על פי דפוס פבלובי אובססיבי, לצאת מיד למתקפה יבשתית, במגמה להעביר את הלחימה אל שטח היריב, ואז להילכד בתוך מערכי ההגנה של האויב שהוכנו היטב תוך כדי הפנמת מגבלותיו מול עליונות התמרון של צה"ל.

מבחינה זו, ברגע שצה"ל משתדל לתת מענה לסיפור הזה, הוא חייב להגדיר מחדש את צורת המהלכים ההתקפיים שלו, כך שלא ימצא עצמו פועל באופן שבו הוא משחק לידי האויב. כאן נוצר הגיון, שלא רק לנו אלא לכלל העולם הצבאי יש איתו בעיה, בשאלה כיצד מכריעים יריב הפועל בהגיון כזה? בין היתר, הייתי מעוניין לראות את קלאוזוביץ' מופיע כאן, והייתי שואל אותו מה יש לו להגיד על ההתהוות הזו? במגרש הזה אי אפשר לספר את אותו סיפור שסופר בעבר על המגננה והמתקפה!

אפשר להסביר ולפרט על כמה שינויים נוספים המתחוללים בזירה, אבל אני מעדיף לדון בעוד כמה שאלות פשוטות, הקשורות בעניין המענה הישראלי הראוי: נחזור לעיין בסיפור המצרי של 1973. הם הרי הגיעו בסוף לתבוסה בשדה האופרטיבי, עם כיתור הארמיה השלישית. בכל זאת, המגמה האסטרטגית שלהם התממשה מבחינת היכולת לכפות על מדינת ישראל תהליך מדיני בכיוון הרצוי להם. ננסה לראות איזה סוג של פתרון היה יכול להיות לצה"ל באותם ימים, כמענה רלוונטי, ואני מציע לבחון שאלה זו כמשל.

אני מבקש לנתח את סוגיית האפקטיביות של חיל האוויר בשעות הראשונות בלחימה בתעלה. שאלה זו נדונה באריכות בעבודת הדוקטורט של האלוף במילואים עמנואל סאקל. אחת הטענות של חיל האוויר באותם הימים שאחרי המלחמה, וגם בשנים שלאחר מכן הייתה: "לו רק נתנו לנו את הרשות למכת מנע מקדימה". אני טוען, שמי שרוצה לבנות מענה רלוונטי, לא יכול לבנות מענה כזה על כרעי התרנגולת של "אילו יתנו לי את היכולת לפתיחת המכה המקדימה". אני זוכר גם את שאל מופז כרמטכ"ל

אומר לחיל אוויר" "תתכננו מכת מנע מקדימה, אבל תבינו, שיהיו לי מגבלות קשות לאשר לכם אותה".

לגופו של עניין, חיל האוויר יכול היה לתכנן מכת מנע מקבילה במצב שבו המצרים אמנם יפתחו באש ראשונית, אולם, אז חיל האוויר יתקוף ישירות במאמץ רחב היקף למנוע את הצליחה. הבעיה הייתה שלחיל האוויר הייתה לוגיקה של סדר פעולות מדרגי ליניארי, לפיה צריך להשיג קודם כל עליונות אווירית, לטפל במערכת ההגנה האווירית לגווייה על רכיביה ושדות התעופה, ורק אז, להתפנות למשימות "הקרבת היבשת". האלוף סאקל מראה בעבודתו, כיצד אילו היה חיל האוויר בוחן תצלומי אוויר שהיו קיימים בימים שלפני המלחמה, ניתן היה לאתר בהם את צווארי הבקבוק והריכוזים של כוחות מצריים לקראת צליחה, כולל כל מערכת הציוד לצליחה. חיל האוויר היה יכול לתקוף מערך זה בנוכחות ההגנה האווירית המצרית, תוך אובדן מטוסים, אבל היה משיג תכלית מאוד פשוטה: למנוע את הקמת הגשרים. כוחו של צה"ל ביחס ליכולות התחמושת באותם ימים היה יכול לאפשר הישג כזה. כך, חיל האוויר היה מממש הישג מערכתי משמעותי, מיד עם פתיחת המלחמה.

מה אני מבקש לומר פה? מענה צריך להיבחן ביחס לסיפור מסגרת אופרטיבי רלוונטי, והוא נבחן גם ביכולת ליצור את צורות הפעולה המתאימות. בסוף, חיל האוויר צריך לקבל פקודות מבצע מסודרות, ולגבש יכולות תקיפה שמתוכננות על פי ניתוח נתונים של מטרות. אם היו עושים זאת באופן כזה, היינו יכולים למנוע הישג משמעותי מצרי.

דבר נוסף, שהוא כמובן בגדר חכמה שלאחר מעשה, נעוץ בקבלת ההחלטות בזירת המבצעים של פיקוד הדרום (פד"ם) בבוקר פתיחת המלחמה. תארו לכם, שאני צריך היום לחזור אחורה בזמן. עכשו שש בבוקר, ואומרים לי: "אתה מפקד החזית. בערב או בצהריים תהיה מלחמה. הערכות 'שובך יונים' לא תצליח להתממש. על כן, הייתי פוקד כי עד השעה אחת בצהריים, לא ישאר חייל ישראלי אחד על קו המים". בתרחיש הזה, של קיפול מקדים של מערך המעוזים, המצרים היו נמצאים בהתקפה רבתי על קו ריק, לא היינו מאבדים את הלוחמים שאיבדנו, לא היינו מתבזים בנפילתם בשבי של לוחמינו, ולא היינו מאבדים כ- 200 טנקים במאמצי חבירה הירואיים שלא הצליחו. בעבודתו כותב עמנואל סאקל, שהיו לו מחלקות טנקים שהגיעו למוצבים, ושאלו האם לפנות את הלוחמים. התשובה הייתה: "לא לפנות". זאת אומרת, אם היינו מייצרים

מראש מענה מתאים ברמה האופרטיבית, כמענה המתאים לשעה הזאת, שבה נפתחה מלחמה ואין בידנו להציב מענה סימטרי ראוי, הרי שיתכן וידנו הייתה על העליונה, במובן זה שהיוזמה הייתה נשמרת בידנו. גם ההחלטה, לסגת למען שימור הכוח, היא יוזמה. ידנו הייתה על העליונה במובן זה, שאולי היינו מונעים כך את מימוש הרצון המצרי להשפיל את צה"ל ולהפריך את דימויו כגוף צבאי בלתי מנוצח.

אלה דברים שכאשר אני מתבונן בהם, אני מנסה להסביר עד כמה המדרג שבין המצוינות הטקטית ובין החשיבה ברמה הבכירה ביותר, חייב להיות במתאם מלא כל הזמן, באופן כזה שהלוחמים שנמצאים בשדה מקבלים בטחון שההחלטות שמתקבלות מלמעלה הן החלטות שיש להן הבנה נכונה של ההתהוות ברמה הטקטית והאופרטיבית. מהיכרותי האישית וגם כפי שמספרים לוחמים דוגמת יובל נריה (1989) בספרו "אש", הדבר העיקרי ששבר את לוחמינו באותן שעות ובאותם ימים ראשונים של מלחמת יום כיפור לא היה עצם הקרבות על אובדן החברים, אלא היה כרוך בתחושה שהלכה והעמיקה שהגנרלים שם למעלה פשוט נותנים פקודות המנותקות מהמצב בשדה הקרב.

הכוחות הנדרשים לצורך מתן המענה

מול המורכבות הזו, שמשפיעה על ממדי פעולה רבים, נדרש צה"ל לספק מענה רלוונטי ואפקטיבי. בין היתר, יש לדוגמה לבנות מגוון כוחות, הבנויים על הכרת הצורך בשני סוגים עיקריים של כוח:

הכוח האחד, נדרש לספק מסה רחבת היקף של כוחות שרמתם המקצועית בינונית בהגדרה מודעת, בכוונת מכוון. בינונית – במובן הזה שהיא יכולה למלא משימות יסוד של הגנה, של תנועת תמרון, של התקפה, ושל טיהור מרחב והחזקתו למשך זמן.

הכוח השני צריך להיות כוחות מחץ מקצועיים, מיומנים מאוד, והם חוד החנית. עליהם מופקדת המשימה, בנקודה שנבחרת כמרכזית להכרעת הקרב. בנין הכוח והפעלתו מוכוונים כך על ידי הידיעה, שאין יכולת לעשות את המצוינות הזו נחלת הכלל. צה"ל למעשה פועל כך. מי שפעל ב"עופרת יצוקה" היו כוחות כאלה.

מה שקרה לנו בשנים, מ"חומת-מגן" והלאה, היה רצף של פעולות של כוחות מחץ מיומנים למשימותיהם, והכוחות האלה פעלו ככוחות בעלי התאמה מאוד ייחודית.

על שיטת פעולה זו התבססה תפיסת הפעלת הכוח גם במלחמת העצמאות. חטיבות הפלמ"ח שימשו כוח מחץ, שהועבר מזירה לזירה ליצירת הכרעה במוקדי ההכרעה המערכתית. יתר הכוחות נתנו את הגיבוי המלא ביצירת מסה בהיקף הנדרש, בכלל מרחב הפעולה.

אתן לכם דוגמה לשינוי המתחולל בזירת המלחמה, המגביר את נחיצותם של כוחות מחץ מצוינים: במלחמת ששת הימים, האויב היה מוגדר באופן ברור. לא הייתה שום שאלה מי אזרח ומי חייל. גבעת התחמושת וגבעת המבתר, לדוגמה, היו יעד צבאי מובהק. עבור הלוחמים זה היה יעד מבוצר, המוכר מן האימונים. היעד המבוצר הזה אמנם נמצא בתוך מרחב עירוני, אבל באופן שבו נבנה, הוא איפשר ללוחמים תחושת מוכרות. מרגע שנכנסים לתעלות, זה היה עבורם יעד מבוצר, כמו יעד מבוצר במרחב הפתוח. ליעד מבוצר היה אז מענה טקטי גנרי, שהתאים לכלל הזירות.

הסיפור היום הוא סיפור מסובך יותר. צריך לדעת לפעול מתוך התאמה ייחודית של רעיון הפעולה והרכב הכוח לכל גזרה וגזרה. נבחן כדוגמה מבצע שביצעו בשנת 2004 יחידת אגוז עם גולני באזור ג'נין. אל היעד הגיעו כוחות מצטיינים ייחודיים, שיודעים להגיע באופן "מסתערב". יש להם מודיעין, שעל פיו מתוכננת המשימה, וגם אם הוא אינו מדויק מספיק בשביל לדעת באיזה חלון או באיזה חדר ימצא המחבל, הוא מספיק מדויק בשביל לדעת לתכנן על מרחב מוגדר של בתים. הם מגיעים לפעולה בזינוק מהיר מתוך ההסתר של ההסתערבות, ובסוף צריך להכניס לוחם לתוך מחפורת המשמשת מחבוא למחבל, מתחת למטבח. את היכולת הזו אי אפשר להנחיל לכל הצבא, ולא צריך להנחיל לכל הצבא. אבל כן צריך להיות מסוגלים להנחיל את יכולת הפעולה הכירורגית הזו לאותם כוחות, שעליהם מוטל לעשות את זה.

זה דומה מאוד לרפואה. אם עלי להרכיב משלחת לקוטב הצפוני, ואני מבקש מצוינות, ואחד המועמדים כרופא למשלחת הוא הרופא לניתוח עיניים מספר אחד בעולם, הוא לא מתאים לי. הוא מצטיין לעניינים שלו, אבל, שם אני צריך אחד שעובד בחדר מיון שהוא "כללי" ובינוני בהרבה היבטים. לעניין שלי הוא המצטיין. זאת אומרת, שאנחנו צריכים להבחין בין איכויות מאוד ספציפיות שבהן מושגת מצוינות, לבין יכולות בסיס

רחבות היקף שיתמכו את הפעולה הכירורגית הספציפית. אי אפשר לבנות את כל הצבא על הדבר הזה.

הבחנה כזו מאפשרת מענה להיבט נוסף שהוא, במידה רבה, המבחן בסביבת הפעולה החדשה. אנחנו נבחנים כל הזמן בשאלת האפקטיביות הקונקרטית של הכוח, ברגע שאנחנו מגיעים לאירוע, כמו למשל האירוע בעצירה א-שמליה בו נהרגים שלושה לוחמים של דובדבן, באוגוסט 2000². זה אירוע שמציג אותנו לא רק ככישלון מבצעי, אלא גם בחוסר אפקטיביות מבצעית. בהבנה שאנחנו פועלים בזירה, שלכל נקודת מופע שלנו יש שיפוט בעל משקל אסטרטגי, הרי שבמופע הזה אנחנו צריכים להראות יכולת רלבנטית. המפגש עם האויב נערך באירועים כאלה כמבחן על במה, שם כדאי להביא את האנשים "המיוחדים", הוירטואוזים מה"קרקס", אבל את המרחב כולו אין צורך וגם לא ניתן להחזיק עם האנשים האלה.

מבחן הרלוונטיות הוא מבחן, שבמידה רבה פעל גם ב"עופרת יצוקה": היכולת לגעת בנקודות שהיריב יודע שהן נקודות צבאיות ממשיות. זאת יכולת, שבסופה של הפעולה הזו מתהווה הבנה עמוקה על היקף ועוצמת יכולותינו. הדבר הזה הוא צירוף של מודיעין במאמץ חקירה שיטתי, המתמיד לאורך ימים רבים שקודמים למבצע, וביצוע מדויק ויעיל בנקודה ספציפית.

הקשר שבין המענה והלגיטימציה – הפנימית והבינלאומית

כנושא אחרון במסמך זה, בחרתי לדון בצורך שלנו בעת מתן המענה, בלגיטימציה במגרש הפנימי והחיצוני.

² מדובר על מבצע "סימפוניית החיים" באוגוסט 2000, שבו נערכו לוחמי דובדבן למבצע שנועד לעצור את איש החמאס, מחמוד אבו-הנונד. ביתו של אבו-הנונד כותר. צוות הצלפים של היחידה זיהה בטעות כוח אחר מהיחידה, חשב שהם מחבלים, ופתח לעברם באש. מהירי נהרגו שלושה לוחמים: ניב יעקבי ז"ל, לירון שרביט ז"ל ורועי אבן ז"ל. אבו-הנונד הצליח להימלט ומחבל נוסף חוסל.

דוגמה שחוויתי באחד מתאי התקיפה ב"עופרת יצוקה", מבטאת את הסביבה המורכבת שבה צה"ל פועל: מפקדת חטיבת עזה של החמאס שוכנת בביתו האישי של מפקד החטיבה. האם זאת מטרה אזרחית או מטרה צבאית? על פי החוק הבינלאומי לענייני מלחמה זאת מטרה צבאית, אבל, בבית חיה משפחה ובקומה התחתונה מחסן אמצעי לחימה (אמל"ח). אנשינו התקשרו אל אשתו של מפקד החטיבה ואמרו לה: "אנחנו תוקפים את הבית". אני הייתי נוכח בשיחה. בצוות היה איש שב"כ שהתקשר ודיבר בערבית, והשיחות הללו מוקלטות. האשה ענתה לו: "אני לא יוצאת – אני שהאיד, אתם יכולים לתקוף". בדיקה העלתה שהיא לא דיברה מהבית, אלא ממקום אחר. באותו רגע הגיע חבר נוסף בצוות ודיווח כי לאיש אישה שנייה. הצוות התקשר גם אליה, והיא ענתה את אותה תשובה: "אני לא יוצאת – אני שהאיד". בדיקה העלתה שגם היא לא דיברה מהבית. הוחלט לתקוף את הבית בפצצה קטנה. כתוצאה מכך יצאו מהבית מספר אנשים, ואז הבית הותקף. זה אירוע שהצד השני מכיר, ומבחינה זאת, זה תפקוד שמפגין אפקטיביות. השאלה הגדולה, שבמידה רבה היא המבחן שלנו בסביבה כזו, היא כיצד להגיע לתפקוד אפקטיבי בשעה שהאויב פועל במכוון, על מנת לגרום לנו לתקוף מטרות שתקיפתן מביאה אותנו לאובדן לגיטימציה.

פרופ' אדוארד לוטוואק מסביר את נושא הלגיטימציה תוך שימוש בחוק שימור האנרגיה וחוק שימור החומר. כמות הלגיטימציה לטענתו סופית, והיא נמצאת או בצד הזה או בצד הזה, והיא עוברת בחוק כלים שלובים מצד לצד. כלומר, ירו לאורך השנים על ישובים אזרחיים – ישראל זכתה בלגיטימציה. מרגע שישראל תקפה במטוסים – הלגיטימציה עברה לצד השני. ללא התקיפות מהאוויר, הלגיטימציה הייתה נשארת בישראל.

לטענתו, יש להבחין בין לגיטימציה פנימית לבין לגיטימציה בינלאומית. אם ייהרגו לישראל לוחמים רבים יותר ממה שהחברה יכולה לשאת, זו בעיה בלגיטימציה הפנימית, אבל, אז ישראל תזכה בלגיטימציה בינלאומית. לטענתו, ישראל צריכה לשקול, האם לא מוטב לה לאבד לגיטימציה בשדה הפנימי על מנת לזכות בלגיטימציה בשדה הבינלאומי.

בתגובה לטענתו של לוטוואק, חשוב לי להסביר כי אובדן לוחמים הוא לא רק אובדן של לגיטימציה פנימית, אלא פגיעה בעצם דימוי האפקטיביות המבצעית שלנו. אסור

לנו לרגע להגיע לחיכוך עם אויב בנקודת התנגשות, שבה איננו מציגים אפקטיביות מבצעית משכנעת. המשמעות של אפקטיביות כזו הינה הדרישה שבמפגש הכוחות ברמה הטקטית אנו יוצאים עם תוצאה המדגימה כי ידינו על העליונה. צה"ל בהחלט עוסק באופן שיטתי בבניית יכולת לגרום לכך שברגע של מלחמה, כבר בשעות הראשונות, הכוח הרב שיש לנו, לדוגמה ביכולות אש, יממש פעולה אפקטיבית. אפקטיביות בעניין זה היא השאלה, מה באמת היכולת של כל חימוש להגיע למקום ראוי, בעל תוצאת תקיפה משכנעת.

גם כלפי פנים אנחנו נתונים במבחן ביקורתי. פרופ' אבי שגיא (2009), הטוען שהיה שותף לכתיבת הקוד האתי של צה"ל, הנו מהמבקרים את צה"ל על שיטת פעולתו, שלא ניתן לדעתו מספיק קשב לשיקול המוסרי. אבקש לטעון כאן שה"סיפור" העיקרי, גם של גולדסטון וגם של פרופסור שגיא, מעבר לדיון במגרש הבינלאומי, הוא דיון בינינו ולא רק בינינו כחברה ישראלית אלא בינינו כיהודים. לא שזה מבטל את הדיון הבינלאומי, אבל יש לנו בירור עם עצמנו בשאלה, מה אנחנו עשינו לעצמנו בהגעה לארץ הקודש ובריבונות שנטלנו לעצמנו. אניטה שפירא (1992, עמ' 342-343) בספרה "חרב היונה", מספרת על הקושי שהיה קיים בהנהגת הישוב בימי המאורעות של 1936-1939 לקבל את פעולותיו של וינגייט:

מעבר משיטת הגנה לשיטת התקפה היה כרוך בתמורה פסיכולוגית. עד כה המפגש העוין בין ערבי ליהודי נעשה בדרך כלל מיוזמתו של ערבי. עתה הפכו היהודים להיות יוזמיה של פעילות כזו. אמנם האידיאולוגיה המשיכה להבחין בין ערבים טובים לערבים רעים, אבל המפגש בשדה ובכפר הערבי היה בנוי על אלימות בין יהודים לערבים, מה שהבליט את הטוטאליות של העימות הלאומי... פעולות אלה, אמרו אנשי היישובים, הולמות צבא אנגלי ולא הולמות את האנשים שלנו, ולווינגייט היו קשיים לקבל תמיכה של אותם ישובים.

(שפירא, 1992, עמ' 342-343)

זאת אומרת, השאלה שלנו כרוכה ב"סיפור" הציוני, וקשורה בין היתר לשאלה, האם מדינת ישראל צריכה לייצג סוג מיוחד של ריבונות, ללא שימוש של ממש בחרב. אברהם בורג בספרו "לנצח את היטלר", כותב בעניין זה דברים קשים מאוד:

למה יש לנו תחושה מתמדת של טעם חמצמץ בפה? למה דווקא כשהעולם מתחיל סוף סוף לדבר באורח של מוסר יהודי, וסוף סוף הוא מתחיל להתנהג על פי אותן אמות מידה שלהן הטפנו, למה אז אנחנו מרגישים שמהו לא בסדר מבחינתנו? ועכשיו כשזה קורה אנחנו לא מרוצים. למה? אולי בשל הסיבה הפשוטה והכואבת כי העולם מפנה את תביעתנו שלנו נגדו – כלפינו אנו. העולם תובע מאיתנו להתנהג על פי אותן אמות מידה שתבענו ממנו, וזה לא נוח דווקא ברגע שגילינו את הכוח ואת ההנאה הנלוות לו, להכות בלי חשבון ולכסח את הגויים. עד שלמדנו פעם ראשונה בחיים את טעם הנקמה, דווקא עכשיו העולם הופך ליהודי? חוזר בתשובה והופך צדיק, זה לא פייר וזה לא הגון. (בורג, 2007, ע' 143)

השאלה היא מה באמת מציע לנו אברהם בורג? תשובה לכך מצאתי בספר שכתב הרב אליהו בן אמוזג – יהודי ממוצא מרוקאי ששימש כרב של ליורנו במאה ה-19, שכתב בצרפתית בהזמנת אליאנס – בספרו, "בין מוסר נוצרי למוסר יהודי", שנכתב שנים לפני הקמת מדינת היהודים. הוא טען שבעצם, אין אף מדינה אחת בעולם הנדרשת בהתנהלותה הריבונית לציית למוסר הנוצרי. אני מציע, לאור דברי הרב בן אמוזג, בואו נברר לעצמנו, האם לא הגענו למקום שבו המדינה היחידה בעולם, הנדרשת להתנהל ולפעול על פי ציות למוסר נוצרי-אוונגלי היא דווקא מדינת היהודים, והדיון הזה נערך בינינו, כיהודים³.

מעניין באיזה ראייה מרחיקת ראות הוא מנתח את הדברים:

ינסו נא אם יוכלו ליישם עקרון זה על האומות, את עקרון המחילה על עלבונות, בדיוק בנקודה שבה נדמה שהנצרות מתנשאת לגבהים שלא נודעו לפני. יידרשו נא מן האומות לפעול על פי אותן עקרונות של שפלות רוח, סובלנות, אורך רוח וסלחנות הנמצאים בשפע רב באוונגליון. יאמרו להן: אם הן יעיזו להגיש את הלחי השנייה למכות וליריקות ולבלוע בשתיקה, ואפילו לגמול טובה על עלבונות הנוראים ביותר, ומה יהיה אז? אם יש קיום למולדת וזכות קיום למדינה? אם המונח "לאומיות" אינו ריק מתוכן, לעולם לא יוכל האוונגליון, המוסר האוונגלי, לשמש כחוק לאומות. ומדוע? משום שעל האומה מוטלות פחות חובות מכפי שמוטלות על היחיד, שכן, היקפן ומספרן של החובות הולכים ומצטמצמים ככל שגדלה ההתקבצות החברתית. (בן אמוזג, ללא שנה, ע' 68)

³ על הספר ראו באתר "אור וישועה": <http://www.orvishua.org.il/minisite.ravBenamozegh>

כדי להסביר זאת פעם נוספת בפשטות, אספר לכם על עצמי: כשהייתי חייל, הייתי האחרון שיצא הביתה אחרי מלחמת יום כיפור. זה הגיע למצב שאמי שלחה מכתב שבמקרה התגלגל לידיי, שיועד למפקד הגדוד שלי, אמיר יפה ז"ל. היא כתבה לו, איך זה שכולם כבר הגיעו הביתה, ורק אני טרם הגעתי. זה היה כבר אחרי חנוכה, ואמרתי לעצמי: "למה לי לריב עם החיילים על התור ליציאה הביתה"... לימים, כשנהייתי מפקד פלוגה הבנתי, שאינני יכול להתנהג על פי אמות המידה הללו, שעל פיהן התנהלתי כחייל. יש לי אחריות לאנשיי. זה הגיון פעולה של ויתור: אני רשאי לכפות על עצמי אבל לא עליהם. חובתי להם מחייבת אותי להיאבק מול האחרים על זכויותיהם של חיילי. במקום שבו אדם הופך להיות אחראי למשהו שהוא מעבר לעצמו – הסביבה שבה הוא פועל היא תמיד סביבה של מאבק, ובמאבק הזה הכללים אחרים. גם הדיבור על "אהב שלום ורדפהו" נכון בעיני כדיבור המכוון אל האדם הפרטי, בשדה הפעולה שבין אדם לחברו. אולם, הוא איננו יכול לשמש ציווי להתנהלות המדינה. למדינה קיימים אינטרסים, ובין מדינות מתנהלת פעילות, שבה מצב היסוד הוא מאבק מתמיד על אינטרסים. ההיגיון המנחה אינו מאפשר לקיים כפשוטו "אהוב שלום ורדפהו".

כאן אני חוזר לגולדסטון, ולסכימה ההסתגלותית שהוצגה בתחילה מתוך גישתם של חפץ ולינסקי (2007) – נכון שהצבא והמערכת המוסדית תתייחס בפרוט לכל אחת מטענותיו, אבל, בסוף אני מבקש לטעון כי הבעיה היא בעיה מהותית וכוללנית פי כמה, והיא בכלל לא מתמצה בשאלות עובדתיות כגון, האם תקפו או לא תקפו בארות מים או תחנות קמח וכדומה... אחד יטען שתקפו, השני יכחיש ויוכיח שלא תקפו. השאלה הולכת לשאלת היסוד: האם מדינת היהודים מחויבת למוסר אידיאלי-אוונגלי, שאמות המידה שלו מחייבות אותה בלבד? זו שאלה שבוודאי צריכה, קודם כל, להתברר בין היהודים והיא אכן מבוררת כעת בין היהודים. וכשאני מדבר כאן על השאלה: כיצד מנהלים פעולה צבאית שניתנת להצגה כמענה הגיוני רלוונטי, מכלול כל השיקולים הללו נכנסים לתוך התמונה. צה"ל מבחינה זו נמצא לדעתי במקום נכון ביכולת הסימולטאנית, גם לייצר מענה, שיש לו צורה אפקטיבית וירטואוזית וכירורגית למקומות שאפשר לעשות בהם פעולות נקודתיות ומידתיות, וגם במקביל להעמיד מענה בעל היקף רחב במקום שבו מגיעים לצורך להפעיל כוחות בעוצמה גבוהה.

בכל מקרה, גם לגבי הסוגיות, העולות לדיון מעיון בדו"ח גולדסטון, תידרש אפוא היכולת להבחין בין טענות וסוגיות שעיקר הברור בהן יהיה טכני בעיקרו כברור משפטי בדיני ראיות, לבין טענות אחרות שעיקר המענה להן ימצא בתחום ההסתגלותי-הוליסטי, כדיון יסודי במהות הוויית הקיום והביטחון של מדינה ובמהות תופעת המלחמה על השינויים המתהווים בה.

אניטה שפירא (1992) מתחילה את ספרה "חרב היונה" בציטוט מילותיו של היינריך היינה :

"יהודי אמר לרעהו 'הייתי חלש מידי!'. אימרה זו ראויה לשמש מוטו לספר תולדות היהדות".

כפרפראזה לדבריה כתבתי את הגירסא שלי לדיון בגולדסטון :
"יהודי אמר לרעהו 'הייתי חזק מידי!?!' אימרה זו ראויה לשמש מוטו לספר תולדות הציונות".

מקורות

- אתר ישיבת "אור וישועה": <http://www.orvishua.org.il/minisite.ravBenamozegh/>
- בורג אברהם (2007), **לנצח את היטלר**, תל אביב: ידיעות אחרונות,
- (הרב) בן אמוזג אליהו (ללא שנה), **מוסר יהודי לעומת מוסר נוצרי**, תרגום הרב ד"ר אליהו זיני, חיפה: ישיבת אור וישועה.
- ועדת אגרנט (1975), **דין וחשבון שלישי ואחרון**, ועדת החקירה – מלחמת יום הכיפורים, ירושלים: מדינת ישראל.
- ועדת וינוגרד (2008), **מלחמת לבנון השנייה – דין וחשבון סופי**, הוועדה לבדיקת אירועי המערכה בלבנון 2006.
- חפץ רונלד א., לינסקי מרטי (2007), **מנהיגות במבחן**, תל אביב: ידיעות ספרים.
- טירה רון (2008), **המאבק על טבע המלחמה: מקלאוזביץ לסקיפיו אפריקנוס ואנוואר סאדאת ועד לאויב המדינתי שהסתגל למלחמה נגד ה-RMA**, המכון למחקרי בטחון לאומי, מזכר 96, אוקטובר, <http://www.inss.org.il/upload/%28FILE%291223279897.pdf>, הורד ב- 6 באפריל 2010.
- נריה יובל (1989), **אש**, אור יהודה: זמורה-ביתן.
- שגיא אבי (2009), "עת לחקור", **הארץ**, 14/12/09, <http://www.haaretz.co.il/hasite/spages/1134848.html>, הורד ב- 6 באפריל 2010.
- שפירא אניטה (1992), **חרב היונה – הציונות והכוח 1948-1981**, תל אביב: עם עובד.

"עיונים בביטחון לאומי"

עריכה: פנחס יחזקאלי

עריכה לשונית: חוה אתגר

עיצוב עטיפה: סלעית סלע

המרכז למחקר של המכללה לביטחון לאומי, צה"ל

ראש המרכז: פרופסור ארנון סופר

המרכז למחקר של המכללה לביטחון לאומי, צה"ל, הוקם כפועל יוצא מהחלטת הממשלה מיום 23 במאי 1976. בהחלטה נקבע, כי על המכללה לביטחון לאומי להיות "המוסד הגבוה ללימוד, לעיון ולמחקר בבעיות הביטחון הלאומי של מדינת ישראל".

למרכז יתרון יחסי בתחום הביטחון הלאומי, בהיותו מקום מפגש של בכירים מארגונים שונים: אנשי צבא בכירים מכל זרועות צה"ל ומצבאות זרים, בכירים מיתר ארגוני הביטחון, נציגים של משרדי ממשלה, אנשי אקדמיה מדיסציפלינות שונות ומקבלי החלטות, ברמות הבכירות, בכל תחומי הביטחון, המשק, החברה והשלטון בישראל.

קהל היעד של המרכז מונה את הגורמים הבאים: הדרג המדיני-פוליטי; הדרג המקצועי של מקבלי ההחלטות; הדרג האופרטיבי ומעלה במערכות הביטחון הלאומי; תלמידי המכללה לביטחון לאומי כמשפיעים עתידיים; אנשי אקדמיה בכירים ואנשי תקשורת; מכוני מחקר אקדמיים וסמי אקדמיים; המוסדות האקדמיים ומוסדות מקבילים הפועלים בתוך ממסדי הביטחון הלאומי בחו"ל.

תחומי העיסוק של המרכז כוללים את התחומים הבאים: גיאואסטרטגיה וביטחון לאומי; שילוביות ושיתוף פעולה בין ארגוני ובין משרדי; הגדרות ותפיסות חדשות של ביטחון לאומי; שחיתות שלטונית וביטחון לאומי; חוסן לאומי בעימותים מוגבלים; היבטים של טרור ופשעה (תוך מתן דגש על הקשר הייחודי הישראלי); וסוגיות של ביטחון פנים.

במסגרת המרכז פועלים כעשרים עמיתי מחקר מהארץ ומחו"ל. פרסומי המרכז מגוונים וכוללים ספרים בתחומים שונים של הביטחון הלאומי; את כתבי העת "ביטחון לאומי", "עיונים בביטחון לאומי" "נייר עמדה" ופרסומים נוספים. בנוסף, שותף המרכז עם גלי צה"ל ומשרד הביטחון – ההוצאה לאור בהכנת "סדרת הביטחון הלאומי" במסגרת האוניברסיטה המשודרת.

המרכז למחקר של המכללה לביטחון לאומי, צה"ל. מחנה דיין, גלילות, ד"צ 02624,

צה"ל, טל': 03-7607335, דוא"ל: yehezkeally@gmail.com

צבא ההגנה לישראל, המכללה לביטחון לאומי

מפקד המכללה: אלוף גרשון הכהן

מדריך ראשי: אלוף משנה ענאן ווהאבי

מדריכים: גונדר משנה אילי גולדברג, גב' ליאורה הרצל, אלוף משנה יצחק כהן, ניצב משנה גדעון מור, ד"ר רידא מנסור

מחנה דיין, גלילות, ד"צ 02624, צה"ל, טל': 03-7607335